

A régi magyarországi nyomdák repertóriumának második kötetéről

A 17. SZÁZADI NYUGAT- ÉS ÉSZAK-MAGYARORSZÁGI NYOMDÁK KÉSZLETE

Bánfi Szilvia

A Balassi Kiadó és az Országos Széchényi Könyvtár közös kiadásában a közelmúltban látott napvilágot a *Hungarica Typographica* sorozat második kötete, amely a V. Ecsedy Judit által összeállított egykori 17. századi Nyugat- és Észak-magyarországi tipográfiák rekonstruált készletét tartalmazza.

A sorozat első kötete a magyarországi könyvnyomtatás legkorábbi, 1473–1600 között működő nyomdáinak felszerelését az általuk kinyomtatott és napjainkban is meglévő kiadványaik alapján rekonstruálta (ld. Magyar Grafika 2005/Expo különszám, 72–74). A most ismertetendő kötet összeállításakor a szerző az első kötetnél alkalmazott módszert követte. Bár a barokk kor könyvművészetének számos területét feldolgozták már, de eddig ilyen új, a 17. századra vonatkozó átfogó összeállítás még nem készült,

amely rendszerezve és pontos leírással kiegészítve feldolgozta volna a kutatás számára a hazai nyomtatóműhelyek által használt betűtípusokat, nyomdai cífrákat, záródíszeket, illusztrációkat, iniciálé-sorozatokat mérethűen rekonstruálva.

Magyarország politikai állapotát a 17. században is az ország három részre szakadása határozta meg. A helyzetet súlyosbította az egységes politikai hatalom kiterjesztésére törekvő Habsburg, illetve török igény, amelyeknek következményeként kitörő gyakori harci események magukkal vonták a határok állandó változását. E váltakozó területi mozgásokat a 17. században tevékenykedő nyomdák területi elhelyezkedései is hűen követték. Jól példázza ezt a pozsonyi (átmenetileg Nagyszombatban működő) érseki nyomda története, amelyet Bethlen Gábor erdélyi fejedelem 1619–1620. évi hadjárata során hadizsákmányként lefoglalt, majd magával vitt előbb Kassára, utóbb fejedelmi székhelyére, Gyulafehérvárra. A században összesen huszonkilenc helységben működött tipográfia, de közülük csak hétnek – Nagyszombat, Bártfa, Sárvár, Debrecen, Kolozsvár, Szeben, Brassó – volt 16. századi előzménye. A vallási megosztottság ugyancsak létezett a tárgyalt időszakban, és a század legnagyobb részében még mindig a protestáns nyomdák voltak többségben. Ez majd csak az ellenreformáció hatásaként a protestáns főurak katolizálásával változott meg a század utolsó negyedében, amikor már nem létesülhetett új protestáns officina. Nagyszombat mellett viszont az ország keleti végén, Csíksomlyóban Kájoni János ferences szerzetes az 1676. évben megalapította a második leghosszabb életű katolikus nyomtatóműhelyt.

A nyomdák számának növekedésével együtt a felszerelésük nagysága is megsokszorozódott. A sokszorosított nyomdai eljárás országos elterjedését igazolja, hogy a század folyamán nem ismerünk egyetlen olyan esztendőt sem, amikor Magyarországon nyomtatott könyv nem

Fametszet sorozat: az ókori jósdák Szibillái.
Bártfa, Klöss-nyomda (1616)

jelent meg. Mivel a nagyságrenddel nagyobb tipográfiai készleteket immár egy kötetben lehetlenség lett volna szemléltetni, ezért V. Ecsedy Judit a bemutatandó tipográfiákat az előzőekben ismertetett történeti viszonyok figyelembevételével a földrajzi elhelyezkedésük alapján választotta ki. Ennek megfelelően a 17. századot feldolgozó első kötet tartalmazza: Loretom, Németújvár, Sárvár, (Sopron)Keresztúr, Pápa, Tejfalu, Somorja, Kőszeg, Pozsony, Nagyszombat, Trencsén, Zsolna, Eperjes, Bártfa (Farkas Ágnes munkája) és részben Lőcse nyomdahelyein működő sokszorosító műhelyekben készült nyomtatványok teljes betűanyagát és könyvdíszkészletét. A jelentős nyomdahelynek számító Kassa és a legtermékenyebb nyomdatóműhelyek közé tartozó lőcsei Brewer-nyomda terjedelmi okokból a második, készülő kötetben, a partiumi és erdélyi nyomdák anyagának feldolgozásával együtt kerül majd publikálásra.

A *Hungarica Typographica* sorozat második kötetének szerkezeti felépítése megegyezik az előző kötetével. V. Ecsedy Judit az egyes nyomdák tevékenységének és felszerelésének ismertetése előtt részletes, átfogó képet rajzolt fel a hazai 17. századi nyomdák felszerelésének sajátosságairól. Alapos jellemzést kapunk a korszak nyomtatott könyveinek reneszánsz és barokk stílusjegyeiről. Külön kitér a szerző az illusztrált könyvek iránti megnövekedett igényből adódó technikai változásra. Részletesen ismerteti a fametszetes (kalendáriumok, látképek, ábrák, vallásos tárgyú illusztrációk) és a rézmetszetes (vallásos tárgyú illusztráció- és emblemasorozatok, allegorikus ábrázolások, címerek, portrék, címlapok) illusztrációk alkalmazásának gyakorlatát. Továbbá aprólékosan elemzi a külföldi nyomdákkal való összeköttetésekben bekövetkezett változásokat, Bécs mellett a prágai nyomdai kapcsolatok megjelenését, valamint a hazai nyomdatóműhelyek közötti összefüggéseket. A számos példa közül, ahol figyelemmel kísérhetjük a nyomdai anyagok vándorlását, kiemelhetjük Huszár Gál 30 × 30 mm-es keretezett, virágos háttérű, árnyékolt világos betűs iniciálésorozatát. Ennek első, 1558. évi óvári használatát követően a 17. századi sorsát a most publikált kötetből nyomon követhetjük. Bornemisza Péter közvetítésével került még a 16. század végén a Vizsolyi Bibliát kinyomtató Mantskovit-nyomda készletébe. Innen feltehetően 1606-ban került a bártfai Klöss-tipográfia

Magyar szenteket ábrázoló rézmetszetű, 50 képből álló szentképsorozat: Skóciai Szent Margit. Nagyszombat, Akadémiai-nyomda (1692)

tulajdonába, ahol 1618–1671 között alkalmazták (115). A bártfai Klöss-nyomda történetét, nyomdafelszerelését, katalógusát Farkas Ágnes állította össze, aki ezzel a tipográfiával már korábban is foglalkozott.

A következő fejezetekben az előzőekben felsorolt sokszorosító műhelyek történeti ismertetését követően a tipográfiai kutatások jelenlegi eredményeinek a fent nevezett 12 nyomdára vonatkozó egyenkénti igen aprólékos ismertetése található. A tulajdonosváltásnak köszönhetően e nyomdatóműhelyek 16 helyen tevékenykedtek. Az általuk használt nyomdai felszerelés méretét szemléletesen jellemzi a szerző által készített statisztikai összegzés, amely szerint 1120 illusztráció (köztük 615 fametszet és 505 rézmetszet), 317 könyvdísz, 37 ábra és térkép, 430 iniciálé, négyféle, részben fametszetes, illetve öntött, mozgatható kottajel, 153 féle nyomdai cifra és végezetül 385 fajta betűsorozat volt forgalomban a 17. századi Nyugat- és Észak-magyarországi tipográfiaiban.

Az apró részletekbe menő, tüzetes leírást követi a kötet kétharmadát kitevő igen gazdag *Képtábla*, amely a felsorolt nyomdák készletének minden egyes darabját mérethűen szemlélteti (245–922). A korabeli soksorosított grafika soha nem látott, teljességre törekvő összeállítása nélkülözhetetlen szakkönyve nem csak a nyomdászat-történet kutatóinak, hanem a korszak művészet-történészeinek is. Hozzájárulhat a magyarországi reneszánsz és barokk kor nyomtatványokban alkalmazott soksorosított grafikája történetének maradéktalan feltárásához is.

Végezetül a kötet használatához nyújt segítséget a hazai és külföldi kutatókat egyaránt eliga-

zító a *Katalógus használata* című magyar és angol nyelvű tájékoztató, a hely- és névmutató, valamint a metszők és rajzolókat mutatója (219–231).

V. Ecsedy Juditnak a régi hazai nyomdáink betű- és díszkészletét föltáró és rendszerező újabb munkája igen fontos kézikönyve a magyar nyomdászat-történettel foglalkozó kutatóknak, illetve az e téma iránt érdeklődőknek. Segítségével az eddig rejtve maradt, illetve megolthatlan nyomdászat-történeti adat már tisztázódott, mint például a híres bécsi Singriener-nyomda (1510–1562) díszkészletének 17. századi magyarországi utóélete.

Évfordulóját ünnepli a Roland márka

SZÁZÉVES A NYOMDAGÉPEK MINŐSÉGI JEGYÉVÉ VÁLT NÉV

Offenbach gazdaságtörténetében kimagasló helyet foglal el 2011-es év, mely 100. évfordulóját jelzi annak, hogy az első Roland modell elhagyta a gyárat.

A litográfiától a csúcsmínőségű ofszetig bonyolult utat tett meg a modern nyomtatástechnika Senefeld korai munkájától. Ugyancsak hosszú idő telt el az első 1911-es Roland óta. Mindazonáltal a név tovább él minden földrészen azokban a nyomdákban, melyek Offenbachban készült nyomdagépeket használnak napi munkájukban. Száz év telt el azóta, hogy az első Roland elhagyta a gyárat.

A nevet később felvette az egész cég. A kérdéses offenbachi gyár már 40 éve működött. A francia-porosz háború kényszerítette Louis Fabert és Adolf Schleichert, hogy elhagyják Párizst 1870-ben. A következő évben megalapították gyárukat automatikus litográfiai nyomdagépek készítésére. Bár cégüket Frankfurtban alapították, Faber és Schleicher Offenbachban kezdett munkához, és nemsokára nemzetközi szintre jutottak. Az első exportmodell az Albatros volt, melyet 1875-ben szállítottak Szentpétervárra. 1911-ben, amikor az első Roland piacra lépett, és rögtön aranyérmet nyert a turini Világkiállításon, a cég hivatalos neve Faber & Schleicher AG lett.

A NÉV: A TERMÉKTŐL A CÉGIG

1957-ben a sikeres modell bekerült a cég nevébe, melyet Roland Offsetmaschinenfabrik Faber & Schleicher AG-nak neveztek el. Faber 1896-ban, Schleicher 1910-ben halt meg. 1979-ben úgy döntöttek, hogy nevüket is nyugovóra helyezik a cég archívumába. Újabb névváltozás következett, amikor az offenbachi cég egyesült az augsburgi Maschinenfabrik Augsburg-Nürnberg (MAN) céggel, mely hosszú ideig főrészvényesévé vált. Így lett a cég neve MAN Roland Druckmaschinen AG.

Ez így is maradt 2008-ig, ez az év hozta el mai manroland nevünket.

